

sau doar curiozitatea de a ști ce a fost cu „securitatea” și „dosarele” ei provoacă destule conflicte și angoase. Într-o lume normală, voalurile care acoperă informații și lumea de „dincolo”, din spatele ușilor închise, ar trebui înlăturate sau transparentizate. Avem cartea care ne invită acum în laboratoarele informațiilor și ne prezintă uneltele activate și principiile aplicate. Sigur că ni se vorbește și de secretul unor informații. Ni se spune chiar că „secretul este fața nobilă a opacității” (p. 84), rămânându-ne nouă să decidem cât de nobilă poate fi orice opacitate sau ce valori pot conferi noblețe opacității.

De altfel, Mireille Rădoi nu se referă doar la informații și la serviciile care le culeg și le procesează, ci și la controlul democratic al serviciilor, respectiv la decizia politică asociată cu sau bazată pe informațiile culese. Paginile consacrate modurilor de utilizare de către politicieni a informațiilor oferite de servicii includ referințe și analize dintre cele mai interesante, fiind scrise cu un ton când amar, când ironic, când neutru-analitic. Aici sunt invocate trei culturi: cea a politicienilor, a oamenilor de rând și cultura serviciilor de informații, fiecare cu propriile dominante. Când se întâlnesc și când se despart aceste culturi? Ce tipuri de informații așteaptă politicienii și ce fac cu ele? Dar noi, cei din lumea profană, ne așteptăm la astfel de informații?

M. Rădoi răspunde la aceste întrebări. Pe parcursul lecturii cărții sale simți totuși tensiunea dintre dorința de a transparentiza cât mai mult tehnica informativă și setul de valori care i-au configurat un ethos al deschiderii spre transparentă și eficiență, deși se referă la un univers în care, cum spunea, „secretul este fața nobilă a opacității”. Din această tensiune dintre transparentă și opacitate, tehnică și scop/valori rezultă un volum care este tehnic întrucât vrea să demitizeze un univers al secretelor mai mari sau mai mici. În cea mai mare parte reușește în această tentativă de a demitiza prin

insistența asupra tehnicilor. Nu-i însă mai puțin adevărat că pe măsură ce sporește rafinarea tehnicilor induce și un spor al curiozității de a ști ce scopuri vor servi informațiile produse cu tehnici tot mai sofisticate. Demitizarea tehnicii și creșterea gradului de tehnicitate sporesc șansele reintrării în mitul secretelor și opacității.

M. Rădoi ne oferă cu o mână ceea ce ne-a luat cu cealaltă, ne solicită rațiune analitică și ne stimulează fantazarea mitică, ne scindează între tehnică și valoare. Totuși, toate acestea nu sunt efecte intenționate ale scrierii sale, ci mai degrabă efectele colaterale ale unei teme care pune în relație două din cele mai puternice forțe ale oricărei societăți: serviciile de informații și politicienii cu competențele lor decizionale.

Competentă și subtilă, discretă și sensibilă, Mireille Rădoi se afirmă prin acest volum ca una din cele mai reductabile reprezentante a noii generații de cercetători în domeniul politicilor publice, în general, și în cel al securității și siguranței naționale, în special.

Lazăr Vlăsceanu

Luc Boltanski și Eve Chiapello

Le nouvelle esprit du capitalisme, Paris, Ed. Gallimard, 1999, 843 p.

Nu mai poți sa te ocupi astăzi de capitalism fără să răspunzi la întrebarea: *cum e posibil un capitalism mereu triumfător peste cadavrul unei critici mereu devastatoare?* Cartea de față dezvoltă un răspuns cu adevărat major.

Acesta face parte din câmpul viziunilor conflictualiste, fiind construit pe dualitatea antinomică dintre capitalism și critică, capabilă să explice avatarurile spiritului capitalist. Timpul scurt curs de la apariția cărții nu a lăsat răgaz pentru cristalizarea unor interpretări standardizate, care să consacre univoc contribuțiile și locul cărții. Va trebui să formulăm o evaluare proprie. Și vom remarca

mai întâi inovația teoretică: propunerea unei noi paradigme interpretative a dezvoltării capitalismului, ireductibilă la cele anterioare, și, complementar, ideea unui aparat de verificare inedit: “Spiritul capitalist își găsește deci expresia în literatura managerială a vremii.” (p. 96). Cartea are trei mize majore: a) explicarea triumfului capitalist și inacceptabila lui solidaritate cu dezvoltarea unor noi forme de injustiție socială; b) explicarea incredibilului eșec al unei critici ce amenința să schimbe chiar bazele capitalismului; c) denunțarea fatalismului actual, relansarea criticii și a acțiunii politice care să limiteze violența unui capitalism necontestat. Cea mai importantă parte a lucrării este cu siguranță cea introductivă *De l'esprit du capitalisme et du rôle de la critique*. Aici sunt definite conceptele de bază și sunt integrate într-o configurație originală cu statut de ipoteză principală, pe care restul cărții nu face decât să o verifice și să o desfășoare progresiv.

Capitalismul și actorii lui

Autorii pornesc de la o definiție ricardiană – a capitalismului ca “o exigenta de acumulare nelimitată a capitalului, prin mijloace formalmente pacifice” (p. 37). Capitaliștii sunt “principalii actori a căror scop este acumularea și amplificarea capitalului, și care fac presiuni direct asupra întreprinderilor, pentru ca acestea să degaje profituri maxime” (p. 39). Salariatul este cel care “își extrage veniturile din vânzarea propriei lui munci” (p. 40).

Spiritul capitalismului. Acest concept are o funcție strategică în demonstrația autorilor și trebuie înțeleasă precis utilizarea pe care i-o conferă aceștia. Acumularea, ca scop esențial al capitalismului cere concursul activ al salariatului, solicită “mobilizarea persoanelor care au pierdut proprietatea asupra rezultatului muncii lor și nu au apriori nici un motiv să participe la efortul de acumulare, deoarece șansele lor de profit rămân foarte reduse” (p. 41). Capitalismul necesită o

ideologie care să fortifice angajamentul unui salariat anemic. “Numim spirit al capitalismului ideologia care justifică angajamentul în procesul capitalist.” (p. 42). Trebuie deci să distingem clar capitalismul (care putem să îl determinăm ca fiind autofinalitar, centrat pe acumularea nelimitată, ca scop invariabil, autonom față de valori) de spiritul capitalist, un fel de complement energetic al capitalismului, instrument mobilizator, variabil, purtător de valori care solicită adeziunea lucrătorilor și legitimează inserția capitalismului într-o epocă dată.

Mecanismul “endogeneizării” criticilor.

Cea mai convingătoare și mai nouă teză este însă aceasta. Capitalismul, fiind autofinalitar (*accumulation comme but en soi*), nu este totuși autosuficient. Autonomizarea lui față de morală face ca el să nu mai dețină resurse mobilizatoare interne care să justifice angajamentul unui salariat demotivat. El va trebui așadar să le caute în afara lui. Marea descoperire a autorilor este că, paradoxal, tocmai criticii capitalismului furnizează acestuia standarde și valori universal admise (în numele cărora el este, într-un prim moment, cu succes denunțat). Adaptabil, capitalismul persistă, iar spiritul lui se schimbă în funcție de valorile cele mai curente ale societății (invocate chiar de critică). Să subliniem deci rolul crucial al criticii endogeneizate în transformarea capitalismului prin metamorfozele adaptive ale spiritului capitalist, care vor antrena alte critici, etc.

Iată traseul acestei veritabile simbioze dialectice a capitalismului cu critica lui: intenționalitatea acumulativă a capitalismului și stratificarea generată sunt criticate în numele unei configurații axiologice admise într-o epocă dată. Un prim recul al capitalismului este urmat de încorporarea adaptivă a principiilor în numele cărora a fost criticat, care vor cataliza o nouă adeziune la capitalism, deci un nou complement energetic al propulsiei acumulative. Putem observa așadar trei variabile a căror evoluție organizează cartea din acest punct:

a) o tipologie a criticii anticapitaliste, revelatoare pentru evoluția spiritului capitalist; b) o tipologie a "idealurilor de cetate"(ca idealuri de justiție, etalon pentru denunțarea in Justițiilor); c) o tipologie a spiritului capitalist, în evoluția lui istorică.

Ne vom concentra pe prima și pe ultima. Autorii disting două mari categorii de critici aduse încă de la început capitalismului. Critica socială (aceea a mișcării muncitorești, ce rezidă în indignarea în fața mizeriei, inegalităților și egoismului posedanților). Critica artistică (aparută în mediul boemei, care condamnă inautenticitatea lumii capitaliste, alienarea, opresiunea, lipsa de libertate și creativitate).

În ceea ce privește spiritul capitalist, trei etape mari sunt stabilite: a) primul spirit capitalist, capitalismul familial, centrat pe personalitatea antreprenorului și a valorilor burgheze. Credința în progres, știință și tehnică, deci în beneficiile industriei justifică acum angajamentul muncitorului, pe baza binelui comun; b) al doilea spirit al capitalismului (1930-60) corespunde mării întreprinderi industriale, centralizată și ierarhizată pe baza planificării. Figura eroică a directorului este acum centrală, în opoziție cu antreprenorul proprietar, egoist și orientat exclusiv asupra interesului personal. Justi ficarea se baza pe un ideal civic, pe solidaritatea instituțională ce garanta securitatea colectivă; c) noul spirit al capitalismului este obținut analitic de către autori printr-un detur mai vast. Ei pornesc istoric de la momentul '68, în care fuziunea criticii sociale cu cea artistică are un impact dezorganizator atât de mare asupra capitalismului, încât patronatul intră în incapacitatea de a mai controla forța de muncă. Într-un prim moment de repliere strategică, patronatul (expresia capitalului) acceptă instituționalizarea raportului cu sindicatele (expresia muncii) pentru a ieși din "criza de autoritate" și a relansa producția paralizată de proteste.

Pe termen lung însă, artizanii contraofensivei capitaliste vor regândi strategia,

aducând în prim plan temele criticii artistice și periferializând încet temele criticii sociale. Noua concepție asupra întreprinderii va pune accentul pe eliberare și pe autonomie, pe reumanizarea condițiilor psihice de muncă, în defavoarea revendicărilor tradiționale de tip social, ignorate acum pe costul nemijlocit al securității. Întreprinderea în rețea, noua formulă, va concepe de acum salariații ca fiind echipe mobilizate în colaborare și nu ca soldați încolonați unui imperativ acumulatoriv anonim. Pretextând că suprimă ierarhia (prin descentralizarea deciziei), fiecare salariat se transformă în propriul său mic șef. Muncitorul nu câștigă decât un grad suplimentar de servitute voluntară, și de violență autoimpusă. Pentru că libertatea înseamnă și responsabilitate. Astfel, salariatul devine "*un sclav autogera!*". Acesta e paradoxul criticii artistice, care a primit ceea ce a vrut... Autorii reușesc să probeze emergența unui nou spirit al capitalismului printr-un aparat de verificare inedit: studiind evoluția discursului managerial, așa cum se reflecta ea în manualele ultimilor 30 de ani, adevărate "receptacole ale noilor metode de a produce profit, ale noilor recomandări date managerilor în vederea creării de întreprinderi mai eficiente." (p. 94). "Spiritul capitalismului își găsește expresia lui cea mai naturală în literatura managerială. Putem să ne așteptăm ca aceasta să înregistreze și modificările acestui spirit." (p. 96). Rezultatul consultării laborioase a acestui corpus documentar imens și riguros organizat verifică cu succes ipoteza centrală. Există, deci, un nou spirit al capitalismului, și el este configurat chiar prin incorporarea (endogeneizarea) temelor preferențiale ale criticii artistice. Spre deosebire de al doilea spirit al capitalismului, care se baza pe controlul ierarhic, pe supraveghere, pe supunere, pe specializare, acest nou spirit al capitalismului are la baza cerințele funcționale ale autonomiei, spontaneității, mobilității, pluricompetenței. "Nu este dificil să recunoaștem denunțurile anti-ierarhice ale anilor 60!". În

continuare, autorii identifică efectele sociale ale noului spirit al capitalismului, conduși de ideea că încorporarea criticii artistice a regenerat legitimitatea capitalismului, a neutralizat critica și a permis dezvoltarea unor noi in justiții sociale severe. Acest lucru s-a realizat prin: a) deconstrucția universului muncii (precarizarea angajărilor, excluderea, reculul social, și creșterea intensității muncii pentru un salariu egal) și prin; b) defortificarea defensivei universului muncii (desindicalizarea și contestarea academică a discursului despre clase sociale).

În fine, autorul propune relansarea criticii, "recompunerea forțelor criticii" cu scopul de a infirma discursurile fataliste, „pe care nu există nici un motiv să nu le credem, dacă nimic nu se schimbă” (p. 633). Cartea intenționează să demistifice artizanii teoreticii ai contraofensivei capitaliste, experți în neutralizarea criticilor prin endogeneizare, și cere restaurarea unui front critic pentru a limita violența sistemului. Ar fi ușor să fim arțăgoși cu o astfel de carte și să îi inventăm defecte infinitezimale de traseu. Noutatea și forța ei sunt însă atât de mari încât criticii trebuie să se dezmeticească mai întâi. Ea deschide o nouă paradigmă critică, o nouă referință. Să nu ne temem să așezăm valoarea exact la locul ei (pe care cei prudenți îl vad mereu retroactiv...). Pentru că lucrarea oferă un nou arhetip al istoriei capitalismului recent, singurul apt să ne explice vitalitatea unui capitalism atât de violent asediat: viziunea unui capitalism ce se hrănește cu proprii lui critici, un fel de entitate hegeliană ce se alimentează cu propriile sale antiteze. Ne temem doar ca ea să nu ne fi deschis ochii la o realitate prea fatal înscrisă în egoista natură umană, a unui capitalism inexpugnabil și înfiniit adaptabil criticilor celor mai inconcesive... Deși ne cheamă la război împotriva fatalismului, cartea nu reușește să ne asigure suficient că nu vom oferi astfel noi alimente monstrului pe care îndrăznim să îl criticăm. Dar asta nu o știm nici noi și nici autorii...

Vlad Mureșan

George Ritzer

Exploration in Social Theory. From Metatheorising to Rationalization, Londra, Sage Publications, 2001, 303 p.

Recenta lucrare a profesorului George Ritzer este o carte de teorie socială ce reflectă preocupările autorului în ceea ce privește dezvoltarea teoriei sociologice, accentul căzând pe analiza meta-teoretică și analiza raționalizării.

Lucrarea este structurată în două părți: prima parte este de natură teoretică, fiind dedicată în întregime meta-teoretizării. Autorul discută conceptul de "meta-teorie" și asupra implicațiile analizelor meta-teoretice asupra avansului teoriei sociale. Cea de a doua parte a lucrării este, în întregime, dedicată unor aplicații practice ale teoriei raționalizării. George Ritzer mărturisește, în prefața lucrării, că a scris această carte "cu gândul la o audiență specializată". Însă, stilul comprehensibil practicat de autor în prezentarea unor aspecte abstracte de teorie socială face ca lucrarea să poată fi citită de către un public mult mai larg. Cartea este concepută astfel ca fiecare capitol să poată fi citit separat. Din această cauză, autorul reia de mai multe ori prezentarea unor aspecte teoretice. Astfel, de exemplu, prezentarea dimensiunilor mcdonaldizării (eficiența, calculabilitatea, previzibilitatea, controlul, iraționalitatea raționalității) este reluată pe parcursul lucrării, ținând în permanență trează atenția cititorului către explicația teoretică oferită.

În prima parte a lucrării, devine clar din discursul autorului că situația dificilă, de domeniu multiparadigmatic, în care se află sociologia, nu poate fi depășită decât prin analiza meta-teoretică a teoriilor clasice ale sociologiei, cu scopul găsirii căii spre o paradigmă sociologică integrată și spre un relaționism metodologic care să permită integrarea perspectivei metodologice holiste cu cea individualistă, a nivelului macro-social cu cel micro-social de analiză a societății. În ceea ce privește acest ultim aspect, nevoia